

เงื่อนไขทางสังคมและ เศรษฐกิจและทาง เลือกของชาวนาไร่ที่ดิน
ในการหารายได้สำหรับครัวเรือนในบ้านคลอง ฉะเชิงเทรา

นายอารยะ ภูสาหัส

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2531

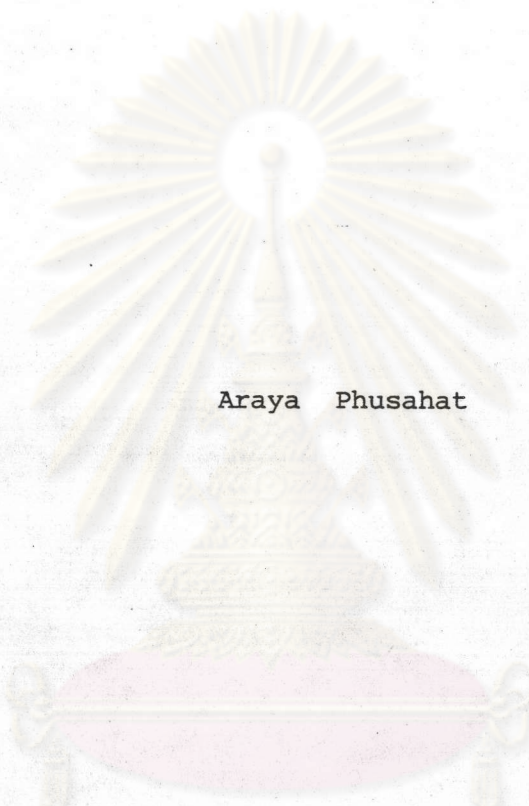
ISBN 974-569-007-4

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

013874

i10301161

SOCIAL AND ECONOMIC CONDITIONS
AND
CHOICES OF LANDLESS FARMERS IN SEARCH OF
HOUSEHOLD INCOMES IN BANKLONG, CHACHOENGSAO

Araya Phusahat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of Sociology and Anthropology
Graduate School

Chulalongkorn University

1988

ISBN 974-569-007-4

อารยะ ภูสาศิส : เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจและทางเลือกของชาวนาไร้ที่ดินในการหารายได้สำหรับครัวเรือนในบ้านคลอง จะเชิงเทรา (SOCIAL AND ECONOMIC CONDITIONS AND CHOICES OF LANDLESS FARMERS IN SEARCH OF HOUSEHOLD INCOME IN BANKLONG, CHACHOENGSARO) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ปรีชา ภูรินทร์พันธุ์, 152 หน้า.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการดำรงอยู่ของครอบครัวชาวนาไร้ที่ดินและทางเลือกในการหารายได้สำหรับครัวเรือนในลักษณะต่าง ๆ ต่อวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ประสบอยู่ และเพื่อศึกษาว่าเบื้องหลังของทางเลือกในการหารายได้ในลักษณะต่าง ๆ นั้น พวกเขามีและ/หรือใช้เงื่อนไขอะไรบ้าง โดยการศึกษานี้มีสมมติฐานว่า "ชาวนาไร้ที่ดินมีและ/หรือใช้เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจในการหารายได้สำหรับครัวเรือน และถ้าหากครอบครัวชาวนาไร้ที่ดินครอบครัวใดมีและ/หรือใช้เงื่อนไขดังกล่าวมากเพียงใด โอกาสของทางเลือกในการหารายได้สำหรับครัวเรือนในลักษณะต่าง ๆ ก็จะมีมากขึ้นเพียงนั้น" ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดการวิเคราะห์การกระทำของบุคคลของ Talcott Parsons ในการศึกษากระบวนการตัดสินใจในการหาเลี้ยงชีพของชาวนาไร้ที่ดิน ซึ่งได้พบว่า ชาวนาไร้ที่ดินมีเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจอยู่จริง และในกลุ่มของชาวนาไร้ที่ดินก็มีสภาพความเป็นอยู่และฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ชาวนาไร้ที่ดินมีเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจและ/หรือใช้เงื่อนไขดังกล่าว ในระดับที่แตกต่างกันนั่นเอง ซึ่งเงื่อนไขที่สำคัญยิ่งก็คือ เงื่อนไขทางสังคม ได้แก่ ระบบเครือญาติ และระบบอุปถัมภ์ภายในชุมชน ส่วนทางเลือกในการหารายได้สำหรับครัวเรือนมี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การเช่าที่ดินทำกิน และรับจ้างทั้งใน - นอกพื้นที่ ความแตกต่างทางฐานะและชั้นทางสังคมที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ ทำให้ชาวนาที่มีฐานะด้อยกว่าเข้าไปอยู่ในข่ายของความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชา สังคมวิทยา
ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ๒๕๓

ARAYA PHUSAHAT : SOCIAL AND ECONOMIC CONDITIONS AND CHOICES OF
LANDLESS FARMERS IN SEARCH OF HOUSEHOLD INCOME IN BANKLONG,
CHACHOENGSAO. THESIS ADVISOR : ASSO.PROF.PREECHA KUWINPANT, Ph.D.
152 PP.

The purpose of this thesis is to study the living condition of landless farmers' families, their choices of economic alternatives under the economic crisis that they are facing. Specifically, this study intends to study the conditions behind these choices in search of their household incomes. This is to focus on a hypothesis stating that landless farmers have and/or use existing economic and social conditions in search of their household income. The more they have and/or use these conditions, the more they find alternatives.

Talcott Parsons' Voluntaristic Theory of Social Action is used for an analysis of individual action on order to study the process of farmers' struggle for incomes. The findings of this study are firstly, landless farmers have their own economic and social conditions, and secondly, they have distinctive living conditions as well as economic and social status among individual families. The distinctions are the result of having and/or using economic and social conditions at different levels. The important social conditions are kinship and patron - client systems that exist in their community. Those farmers who have inferior status are forced to get into a patron - client network.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชา สังคมวิทยา
ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิติ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

กิตติกรรมประกาศ

บ้านคลองเป็น 1 ใน 3 ของหมู่บ้านที่เป็นเขตปฏิบัติงานวิจัยและพัฒนาของโครงการพัฒนาองค์กรชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งมี รองศาสตราจารย์ สุภาพรณ ฌ บางช้าง เป็นผู้อำนวยการโครงการและโครงการวิจัยสถานภาพและศักยภาพขององค์กรประชาชนในชนบทจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว เป็นผู้อำนวยการโครงการ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นับแต่ปี 2527 เป็นต้นมา ผู้เขียนในฐานะเจ้าหน้าที่วิจัยของโครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีโอกาสได้เข้าร่วมโครงการวิจัยดังกล่าว ในปี 2529 ในฐานะผู้ศึกษาและติดตามประเมินผลโครงการย่อยโครงการหนึ่ง ในเรื่องการติดตามรับซื้อข้าวของชาวนาแปลงยาว ซึ่งสนับสนุนงานเชิงพัฒนาของโครงการวิจัยฯ โครงการต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ ได้เปิดโอกาสให้ผู้เขียนได้เรียนรู้เรื่องราวความเป็นไปต่าง ๆ ของชีวิตชาวนาในชุมชนแห่งนี้ และได้เกิดความสนใจใฝ่รู้สภาพการต่อสู้ดิ้นรนของชาวนากลุ่มหนึ่งขึ้นมา นั่นก็คือชาวนาไรที่ดิน ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มคนชั้นล่างสุดของชุมชนชาวเขา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปได้ก็ด้วยการให้ความร่วมมือและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย ซึ่งผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ โดยเฉพาะชาวนาไรที่ดินทุกคนรอบครัว ซึ่งได้ให้รายละเอียดข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตของท่าน และชาวบ้านผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลงานนี้ เจ้าหน้าที่ภาคสนามและคณาจารย์กรมการโครงการวิจัยฯ ทุกท่าน โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนาและ รองศาสตราจารย์ ดร.สุธี ประศาสนเศรษฐ์ นอกจากนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อ รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว ในฐานะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และศาสตราจารย์ ดร.พทยา สายหู ในฐานะประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ในส่วนที่ท่านได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ของการวิจัยครั้งนี้

ทำนนี้ขอขอบคุณ คุณภัทรา บุนนาค และคุณชนิษฐา ภูสุวรรณ ที่ได้ให้ความ
ช่วยเหลือในด้านการจัดพิมพ์ผลงานนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณยุพา ชิวะเกรียงไกร คุณวิภาพันธ์
ก่อเกียรติขจร และเพื่อน ๆ ทุกคนเป็นอย่างยิ่งที่ให้ความช่วยเหลือเป็นกำลังใจแก่ผู้เขียนด้วยดี
เสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง ในบุญคุณของข้าพเจ้าทุกเมล็ดจากหยาดเหงื่อแรงงานของ
ชาวนาทุกคน

อารยะ ภูสาหัส

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การศึกษา.....	4
ปัญหาการศึกษา.....	4
ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง.....	5
แนวความคิดที่สำคัญในวิทยานิพนธ์.....	5
ขอบเขตการศึกษา.....	33
สมมติฐานการวิจัย.....	33
วิธีการศึกษา.....	35
คำจำกัดความที่ใช้ในวิทยานิพนธ์.....	35
2. สภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนบ้านคลอง.....	38
สภาพทั่วไปของจังหวัดฉะเชิงเทราและอำเภอแปลงยาว.....	38
สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านคลอง.....	43
ความเป็นมาของชุมชนบ้านคลอง.....	47
ความสัมพันธ์ทางการผลิต.....	49
- การถือครองสิทธิ์ที่ดินและการเช่า.....	50
- สภาพการผลิต.....	50
- แหล่งเงินกู้ของชาวบ้าน.....	53
- สาเหตุหนี้สิน.....	54

	หน้า
- ลักษณะการซื้อขายผลิตภัณฑ์/สินค้าในชุมชน.....	55
- สภาพการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน.....	60
ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรม.....	62
- ครอบครัวยุคใหม่และระบบเครือญาติ.....	62
- ระบบการรวมกลุ่มสังคม.....	65
- ระบบความเชื่อ/ศาสนา/ประเพณีชุมชน.....	70
สรุปภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนบ้านคลอง.....	73
3. เจาะลึกทางสังคมและเศรษฐกิจและทางเลือกของชาวนาไร้ที่ดินในการหารายได้	
สำหรับครอบครัว.....	81
สภาพของชาวนาไร้ที่ดินบ้านคลอง.....	82
- สาเหตุของการไร้ที่ดิน.....	83
- ลักษณะการทำมาหากินเลี้ยงชีพของชาวนาไร้ที่ดิน.....	86
- ศึกษากระบวนการแสวงหาทางเลือกของชาวนาไร้ที่ดินจากกรณีศึกษา	
๑๔ ครอบครัว.....	88
วิเคราะห์ตามสมมติฐานที่ตั้งไว้.....	109
เหตุการณ์อุทกภัย : งานศพของชาวนาไร้ที่ดิน.....	120
สรุป : เจาะลึกทางสังคมและเศรษฐกิจและทางเลือกของชาวนาไร้ที่ดินในการ	
หารายได้สำหรับครอบครัว.....	127
4. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	140
- ในเชิงการศึกษา/วิธีการ.....	143
- ในเชิงการพัฒนาชุมชน.....	144
5. บรรณานุกรม.....	147
6. ประวัติผู้เขียน.....	152

ตารางที่

1. การถือกรรมสิทธิ์ที่ดินและการเช่าในในบ้านคลอง พ.ศ.๒๕๓๐..... 50
2. ความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการผลิตของชาวบ้านคลองกับแหล่งเงินทุนการกู้ยืมและช่วงระยะเวลา..... 52
3. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเครือญาติในเรื่องต่าง ๆ..... 63
4. ช่วงเวลาและความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ภายใน-ภายนอกชุมชนบ้านคลอง... 78
5. สาเหตุการไร้ที่ดินของชาวบ้านบ้านคลอง..... 83
6. ลักษณะการทำมาหาเลี้ยงชีพของชาวนาไร้ที่ดินที่บ้านคลอง..... 86
7. การจัดกลุ่มสภาพความเป็นอยู่และฐานะของครอบครัวชาวนาไร้ที่ดิน..... 110

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. แผนที่แสดงที่ตั้งจังหวัดฉะเชิงเทรา.....	40
2. แผนที่แสดงที่ตั้งอำเภอแปลงยาวและหมู่บ้านคลอง.....	41
3. แผนที่สังเขปชุมชนบ้านคลอง.....	42
4. แผนที่บ้านชานาไร่ที่ดินบ้านคลอง.....	111

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย